

Eski Mısır Uygarlığında Müzik ve Müzik Enstrümanları

GÖZDE TEKÇAM^a

Geliş Tarihi: 26.01.2017 | Kabul Tarihi: 15.06.2017

Öz: Eski Mısır uygarlığı sanat alanında çok zengin ve köklü bir geçmişe sahiptir. Müzik, resim, heykel, mimari gibi pek çok alanda önemli eserler ortaya koymuşlardır. Müzik, Mısır'da ilk başlarda yalnızca dini ritüellerde yer alırken, zamanla günlük yaşamda da önemli bir yer tutmuştur. Mısır'daki müzik yaşantısıyla ilgili bilgilerimizi kabartma levhalardan ve duvar resimlerinden edinmekteyiz. Ayrıca arkeolojik kazılar sonucu pek çok müzik enstrümanına ulaşılmıştır. Bu çalışmamızda Mısır'daki müzik geçmişi ve o dönemde yaygın olarak kullanılan müzik enstrümanları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik Enstrümanları, Mısır, Müzisyenler, Müzik Tarihi.

^a YL Öğr., Gazi Ü. Sosyal Bilimler E. Tarih Programı
gzd_sosa90@hotmail.com

Music and Musical Instruments in the Ancient Egypt

Abstract: Ancient Egypt civilization has a very long and rich history in the field of art. They produced important works in many areas such as architecture, music, painting and sculpture. At first music only took part in religious rituals in Egypt and then it had an important place in daily life. We have had the information about music live in Egypt from the reliefs and murals. Also the musical instruments were found after the archaeological excavations. Our study will focus on the history of music and the instruments in Egypt.

Keywords: Music, Music Instruments, Egypt, Musicians, History of Musics.

© Tekam, Gzde, "Eski Mısır Uygarlığında Mzik ve Mzik Enstrümanları", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 2017, ss. 155-170.

Giriş

Müziğin ilk ortaya çıkış teorisi olarak, günümüzdeki temel armoni bilgisinin kuş seslerinde de mevcut olduğunun fark edilmesiyle birlikte insanların bu sesleri dinleyerek onları taklit ettiği düşüncesi gösterilmektedir. Diğer bir görüşe göre ise, insanın yaşadığı duygular onda bazı kasılmalara yol açmış, bu kasımlarda insan sesiyle söylenen müziği doğurmuştur. Daha sonraki dönemlerde ise insanın kazandığı konuşabilme yetisi ile insan ifadesi konuşma ve müzik olarak ikiye ayrılmıştır. Konuşma yoluyla düşünce, müzik yoluyla da duygular ifade edilmektedir (Bayramlı, 2014: 29,30).

Toplumsal düzenin gelişimine paralel olarak müzik de gelişme göstermiştir. Uzun süre büyü aracı olarak kullanılan müzik, sonra din müziği şeklini almış ve nihayet zaman içinde din alanından da sıyrılarak bağımsız bir sanat haline gelmiştir. Konuşma dili gibi müzik dili de uzun değişimlerin sonucunda oluşmuştur. Törenlerde, tapınaklara girişlerde, askerler savaşa giderken müzik hep var olmuştur. Sonraları özel hayatta da yer almıştır. Düğün, cenaze, ziyafet, ekin biçme hep müzik eşliğinde yapılmaktadır (Tunçer, 2005: 11).

Eski Mısır'ın müzikle ilgisine ancak kabartma levhalar ve renkli duvar resimlerinden yola çıkarak ulaşılmaktadır. Mısır'da bu tür kabartmalar ve resimler çok olduğu için müzikle ilgili buralardan bilgi edinmek mümkündür. Mısırlılar hem insan sesleriyle hem de çeşitli müzik enstrümanlarıyla müzik yapmışlardır. Bunun yanı sıra insan seslerini aletlerden çıkan seslerle birleştirerek, korolar oluşturulmuştur (İnan, 1992: 330,331).

Mısır'daki müzik yaşamı mezarların duvarlarındaki kabartmalarda ve duvar resimlerinde zengin bir şekilde yansıtılmaktadır. Törensel ziyafet sahnelerinde, ev sahibi ve misafirlerini eğlendirmek için çalgılar çalan, şarkı söyleyen müzisyenler topluluğu ve dansçılar betimlenmiştir. Bu resimlerdeki ziyafet sahnelerinde, kiralanan küçük orkestralar ve dans eden kızların

eğlendirdikleri insanlar zarif kıyafetleri içinde yer içer ve müzik dinlerler. Eski Krallık döneminde tören orkestrası, arp ve flüt gibi müzik enstrümanlarından, şarkıcılar ve dansçılardan oluşmaktaydı. Yeni Krallık döneminde ise orkestraya trompet ve tanbur gibi yeni müzik enstrümanlarının eklendiği görülmektedir (Dinçol, 2003: 8,9).

Dinsel törenlerdeki kurban sunma sahnelerine de müzik eşlik etmekteydi. Ayrıca tarlada hasat sırasında, işçiler için çalan müziğin değişmeyen enstrümanlarından biri flüttür. Mezarlarda tasvir edilen hasat sahnelerinde işçiler birlikte şarkılar söylerler. Mezar duvarlarında yazılı olan ve iki tarla işçisi tarafından söylenen bu şarkılardan birinin sözleri şöyledir:

Bütün gün buğday ve arpa mı taşıyacağız
Ambarlar doldu ağzına kadar
Yığınlar geri dökülüyor kapılardan
Mavnalar yükü tuttu
Dışarı dökülüyor tahıl
Bizi hala zorluyorlar
Sanki bizim kalbimiz bakır

Mısır'da müziğin koruyucu tanrısı Hator'dur. Hator, müzik, dans, aşk, bolluk tanrıçasıdır. Ptolomeler devrinde, tanrıça Hator için bir tapınağın merdiven duvarlarına bir ilahi yazılmıştır (Dinçol, 2003: 9,10):

Gökyüzü ve yıldızlar sana müzik yapar
Ay ve güneş seni överler
Tanrılar seni yüceltirler
Tanrıçalar sana şarkı söylerler

Kabartma ve duvar resimleri incelendiğinde, müzisyenlerin duruşlarına ve yüz ifadelerine bakarak da birtakım çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Mesela, şarkıcılar, resimlerde süzülmüş gözler, buruşturulmuş burunlar, az açık ağız ya da büzülmüş ağızlarla ve gerilmiş boyunlarla temsil edilmiştir. Bu durum onların burundan sesler çıkardıklarına işaret etmekte-

dir. Ayrıca, şarkı söyleyenlerin bazılarının ellerini yanak, kulak ve burunlarını örtecek şekilde yüzlerine dayadıkları görülmektedir. Bu durum da onların, seslerini titretmek için ellerini kullandıklarını göstermektedir (İnan, 1992: 332).

Firavunlar, rahip-kral oldukları için saray müziği ile tapınak müziği arasında bir bağ bulunmaktadır. Saray müzisyenleri şarkı söyler, çalgı çalar ve dans ederlerdi. Önceleri çok fazla kadın müzisyene rastlanmazken, Yeni Krallık döneminde Asya'da zapt edilen ülkelerin etkisi ile tapınaklara kadın müzisyenler de girmeye başlamıştır. Yine bu dönemde müzik ve dansın temposun da belirgin bir artış görülmektedir. Asya kökenli çalgıların katılmasıyla "Oryantal etki" belirginleşmiştir (Say, 2003: 41).

Eski Mısır belgelerinden, müzisyenlerin tapınak ve saraylardaki okullarda eğitim aldıkları anlaşılmaktadır. Memfis'te büyük bir müzik okulu vardır ve özellikle kadın müzisyenler orada yetiştirilmektedir. Ayrıca çocuğun ahlak ve duyguları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu düşüncesiyle müzik, çocuk eğitiminin önemli bir bölümünü oluştururdu (Gosse, 1916: 49). Mezarlardaki tasvirlerin yanına sanatçıların isimlerinin yazılmış olduğunu görmekteyiz. Müzisyenler iyi bir üne ve kazanca sahip olabilmekteydiler. Sarayda müzikle ilgili bazı unvanlara sahip görevlilerin de bulunması, müziğin eski Mısır'da önemli bir sanat dalı olarak yer aldığını bize göstermesi bakımından önemlidir. Bu unvanlar arasında, "Saray gösterileri sorumlusu" ve "Saray şarkıcılarının başı" sayılabilir. Ayrıca eğitmen ve öğretmenlerin de adı geçmektedir. Örneğin, kâhinlerin ve şarkıcıların başı ünvanlı Hesuver adlı bir rahip müzisyen, mezarındaki tasvirlerde bir grup kadına sistrum kullanma ve el çırpma dersleri verirken gösterilmiştir. Mısır'da kadınların da müzisyen olabildikleri bilinmektedir. Bazı saray kadınları kendilerini "tanrının şarkıcısı" olarak tanımlamakta ve bununla da övünmektedir. Kral ailesinden olanların da müzikle uğraştığı bilinir. Birçok kraliçenin, sistrum adı verilen bir müzik aletini

çaldıkları belgelerde bulunmaktadır (Dinçol, 2003: 12). Elde taşınabilen bir müzik aleti olan sistrum, dini ritüellerde, her müziğe eşlik eder ve büyüsel amaçlar için kullanılırdı. Şeytanı uzaklaştırmak ve doğum yapan bir kadına iyi şans dilemek için çalınırdı. Sistrum 'un kutsal tanrıçası Hator'dur. Ayrıca, kedi tanrıçası olan Bastet resimlerde genellikle sistrumla gösterilirdi (Christensen, 2009: 107).

Eski Mısır'da Sistrumdan başka çok farklı müzik enstrümanlarının varlığı da bilinmektedir. Yazılı ve arkeolojik belgelerdeki tasvirlerden bu müzik enstrümanları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Ayrıca tasvirlerin yanındaki yazılı açıklamalardan bu müzik aletlerinin adını öğrenebilmekteyiz (Dinçol, 2003: 15). Hanedanlık Öncesi Döneme ait olan kırık çömlek parçalarında ve Hiyerakonpolis'ten çıkarılan bir tahta üzerindeki resimlerde saz ya da ağaçlardan yapılmış bir flüt örneği yer almaktadır. Bunun üflemeli çalgılardan en eskisi olduğu düşünülmektedir. Eski Krallık Döneminden sonra hem tek hem de çift flütler çalınmaya başlanmıştır. Bunları kendi içinde yandan üflemeli ve uçtan üflemeli olarak ayırabiliriz. Flüt Mısır'da varlığını her zaman korumuştur. Eski Krallık Döneminde yaygın olarak kullanılan diğer müzik aletleri arasında arp, kemik ya da fildişinden yapılmış çanlar, el teferi (sistra), dikdörtgen veya yuvarlak davullar vardır. Yeni Krallık döneminde ise, küçük, omuzda taşınan arpler, trompet, ut, obua ve yedi telli lir gibi yeni müzik enstrümanları kullanılmaya başlanmıştır. Trompetler genellikle ordu da kullanılmaktaydı. Utlar, uzun ince bir boyun ve uzunlamasına oval şekildeydi. Ses haznesi ise ahşaptan veya kaplumbağa kabuğundan yapılırdı. Hem askerler hem de siviller tarafından kullanılan, iki tarafı deri ile kaplı, bir metre boyundaki silindirik davul da, bu dönemde oldukça yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Mısır'a bu dönemde Küçük Asya'dan ikili bir kamyşla çalınan obua getirilmiştir (Brewer ve Teeter, 2011: 134). Tüm bunlara bakarak, Yeni Krallık Döneminde, Mısırlıların müzik zevklerinin değişmiş olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Eski Mısırlıların beş sesli oktavları yerine, Suriye

etkisi ile yeni bir melodi meydana gelmiştir. Bu durum, arp tellerinin sayısının çoğalmasından, flütlerin deliklerinin fazlalığından ve tamburdaki değişimden anlaşılmaktadır (İnan, 1992: 334,335).

1. Telli Çalgılar

a. Arp

Dik tutularak parmakla çalınan, üç köşeli, telli bir çalgı olan arp, Mısır'da en çok kullanılan ve zamanla gelişerek değişen bir müzik aletidir. Mezopotamya ve Mısır'da ortaya çıkan ilk arplar ok yayından yapılmaktaydı. Buna, bir ses kutusu eklenerek üzeri deri ile kaplanmış ve yay biçimli veya kavisli arp türü meydana gelmiştir (Dinçol, 2003: 16).

4. Sülale dönemindeki varlığını bildiğimiz Mısır arp 'ine benet denilmektedir. Kavisli arp genellikle 5-7 telli olurdu. Ancak bu sayı 11'e kadar çıkabilmekteydi. Çömelmiş bir arpist tarafından, yerde ve dik olarak çalınmaktadır. Bu arp tipi Yeni Krallık döneminin başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Bazı arpların ses kutusunun üzerinde, arpistlerin koruyucu tanrısı Horus'un gözü çizilirdi. Orta Krallık döneminde, kavisli arpin yanısıra çok kavisli bir sırtı ve derin ses kutusu olan bir arp biçimi ortaya çıkmıştır. Yeni Krallık zamanında yaygın olarak kullanılan bu arpin tel sayısı genellikle 9'dur. Ancak 7-11 tel arasında değişiklik gösterebilmektedir. Arp çalan kadınların sayısının fazla olmadığını, çoğunlukla erkekler ve özellikle de kör arpistler tarafından çalındığı bilinmektedir (Dinçol, 2003: 18,19). Arpların üzerinde çeşitli işlemler bulunmaktadır. Mısır arplarının şekillerinin zarifliği ve özenli süslemesi her zaman dikkat çekici olmuştur.

Carl Engel, "The Music of The Most Ancient Nations" eserinde tanınmış bir gezgin olan Bruce'un Mısır'ı ziyaretini anlatmaktadır. Bruce'un, yaklaşık M.Ö. 1250'lerde hükümdar olan III. Ramses'in Teb'deki mezarının duvarındaki freskte resmedilen arplere büyük bir ilgi gösterdiğini yazmaktadır. Bruce bu

arp 'in ilk müzik aleti olduğunu düşünmüştür. Bu arplardan birinin çizimini Dr. Burney'e iletmiştir ve Dr. Burney bu çizimi, 'Müziğin Tarihi' kitabında basmıştır. Bu çizim, müzisyenler arasında büyük bir merak oluşturmuştur (Engel, 1864: 183,184).

Bazı arp resimlerindeki tellerin ve akortların sayısındaki değişkenlik ilginç gözükmemektedir. Bunun nedeni olarak ressamın ya da oymacının ihmalkârlığı gösterilebilir. Tel ve akort sayılarının dengeli olmaması, tel ya da akort sayılarının olması gerekenden fazla ya da eksik resmedilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Yeni Krallık döneminde, arp tiplerinde değişiklikler olmuştur. Ses kutusu sandal şeklinde olan bir arp tipi ortaya çıkmıştır. Yaklaşık olarak insan boyunda olan ve yerde dik bir şekilde durabilen türleri 9 ile 12 tel arasında değişiklik gösterirken, taşınabilen boyutta olan türleri ise genellikle 4 telli olmaktadır. Büyük boyuttaki arplar geniş bir ses yelpazesine sahiptir. Yine bu dönemlerde Mezopotamya'ya özgü köşeli arp'ı Mısır'ın müzik aletleri arasında görebilmekteyiz. Bu köşeli arpların tel sayısı 17 ile 21 arasında değişirdi. Kahire Müzesinde 19. Sülaleye ait arplar bulunmaktadır. Ayrıca Geç Döneme ait olan bir arp örneği de Louvre Müzesinde yer almaktadır (Dinçol, 2003: 20).

b. Lir

Lir, Eski Önasya 'da ortaya çıkan müzik aletlerinden biridir. Eski Doğu'da yaygın olarak kullanılan bu enstrümanın, Mezopotamya ya da Suriye kökenli olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Arpların üçgen görünümüne karşın, lirler dikdörtgen bir biçime sahiptir. Bir ses kutusuna bağlı iki yan kol ve düz, bazen de eğik durumdaki bir üst koldan oluşabilmekteydi. Teller genellikle ses kutusunun tabanına bağlıdır ve bir köprü üzerinden geçerek üst kola ulaşırlar. Telleri kirışten yapılan lir, iki elle birden çalınırdı. Mızrapsız veya bir elde mızrap tutularak çalınmaktadır (Dinçol, 2003: 20). Mısır'da bu çalgı 'tebuni' ve 'nabla' adıyla anılır. Bugün Anadolu'da kullanılan 'bağlama' ya benzemektedir (Alaner, 2000: 36).

Mısır'a 18. Hanedan döneminde, Suriye aracılığıyla girdiği sanılmaktadır. Mısır lirlerinin çeşitli formlarda, düz ve kavisli kollu, simetrik ya da asimetrik olanları bulunmaktadır. Lir, erkek ve kadın müzisyenler tarafından çalınabilirdi. Tel sayısı 4 ve daha fazla olabilmektedir. Geç devirde, kollar kavislerini kaybetmiş ve lirler hemen hemen dikdörtgen biçimini almıştır. Küçük ve orta boy olanların yanısıra insan boyunda, ayaklı tipleri de bulunmaktadır. Önceleri yatay, 19. Hanedan döneminden beri ise dikey olarak tutulmaktadır (Dinçol, 2003: 27). Yatay olarak tutulan lirler, büyük oranda Asur lirine benzemekle birlikte, dikey olarak tutulan lirler, daha çok Mısır'a özgüdür. Lirlerin iki yan koluna, at ve geyik gibi hayvanların baş kısımları oyularak, lirler süslenirdi. Bu lirler tamamen ahşaptı ve bir kolu diğerine göre daha uzun yapılmaktadır. Enstrümanı akort etmek amacıyla telleri aşağıya ya da yukarıya doğru hareketli bir şekilde yapılmış ve bunun içinde bir eğim vermek gerekmiştir. Berlin ve Leyden Müzesi'nde Eski Mısır dönemine ait lir örnekleri muhafaza edilmektedir (Engel, 1864: 197).

c. Tambur

Tambur¹, günümüz müzik aletlerinden saz ve bağlamaya benzemektedir. Mısır'a Yeni Krallık döneminde girmiştir. Ahşaptan ve kaplumbağa kabuğundan yapılırdı. Mısır'da özellikle bu müzik aletinin sapı uzun tutulmuştur. Gövdeleri çeşitli boyutlarda, oval şekilde veya badem şeklinde yapılırdı ve üstü deriyle kaplanırdı. Genelde kadın müzisyenler tarafından çalınmaktadır. 18. Hanedanın sonlarında bazı tamburların sap kısmında bir dirsek oluşturulduğu görülmektedir. Geç devirde ise gövdesinin şekli değişerek armut biçiminde bir hal almış ve sap kısmında kısalmıştır (Dinçol, 2003: 32,33). Bazı resimlerde tambur'un akort vidaları gösterilmemektedir. Buradan iki sonuca ulaşmak mümkündür. Birincisi, bazı Hint müzik aletle-

¹ Tambur'un Mısır'da 'Nefer' adıyla bilindiği ifade edilmektedir (Bkz. S. Ak-sut, Tambur Metodu, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994).

rinde olduğu gibi bu vidalar tambur kolunun arkasında bulunmaktaydı. İkincisi ise, bu resimleri çizen sanatçıların dikkatsizliğinden ya da ihmalkârlığından dolayı akort vidalarını çizmemiş olabildikleri sonucu çıkarılabilmektedir. Tambur 'un en erken çizimlerinde, enstrüman 4 akortlu olarak yapılırken, daha sonraki dönemlerde 2 akortlu olarak yapıldığı görülmektedir (Engel, 1864: 203,204).

Tambur genelde mızrap ve pena yardımı ile ayakta ve oturarak çalınmaktadır. Bir Mısır dikilitaşında resmedilen tambur 'un 4 akortu mevcuttur. Bu akort sayısının 4 ya da 2 tel için olduğuna inanılıyor (Engel, 1864: 205).

2. Üflemeli Çalgılar

Eski Mısır'da üflemeli çalgıların birçok çeşidini tespit etmek mümkün olmakla birlikte, birçoğu birbirine çok benzerdir. Bu sebeple ayrı isimler altında bu müzik enstrümanlarını ayırmak mümkün olmadığı için hepsini genel olarak flüt başlığı altında incelemek daha doğru görülmektedir. Bu enstrümanlar arasında klarnet, obua, kaval ve ney'i saymak mümkündür.

a. Flüt

Flüt, kamıştan yapılan yaklaşık bir metre uzunluğunda ve her iki tarafı delikli bir müzik aletidir. Önemli ölçüde uzun olan bu müzik aleti ayakta ve oturarak çalınabilmektedir. Üç ya da dört delikli olabilen bu flütleri çalan sanatçılar, en uzaktaki deliğe uzanabilmek için kollarını tamamen uzatmak durumundaydılar. Orta Krallık dönemine ait flütler bulunmuştur ve bunların boyları yaklaşık 1,8 cm olarak ölçülmüştür. Flütler tören müziklerinin yanı sıra günlük yaşamda da kullanılmaktadır. İnsanların, tarlalarda çalışırken bile bu flütleri çaldığı bilinmektedir. Hem erkekler hem de kadınlar tarafından çalınan flüt 'ün kullanımı Yeni Krallık döneminde azalmıştır (Dinçol, 2003: 46). Yeni Krallık döneminde yine Asya'nın tesiri ile flüt yerine obua geçmiştir ve bu dönemde resimlerde flütü görmek mümkün değildir. Flüt, halk arasında yaygın bir şekilde kulla-

nılmakla birlikte, saray müziklerinde yer almamaktadır (İnan, 1992: 334).

Mısır'da flütlerin çeşitli türleri olduğu açıktır. Bu çeşitlilik boyutları ve deliklerinin sayısından kaynaklanır. Mezopotamya kökenli olan obua da bu türlerden biridir². Yeni Krallık döneminde Mısır tasvirlerinde görülmeye başlamıştır. Kamıştan yapılmakta ve borunun üst kısmına sokulmuş saz parçasından yapılan bir ağız parçası bulunmaktadır. Genellikle Mezopotamya'daki gibi çift olarak çalınsa da nadiren tek olarak da çalınmaktadır. Uzunlukları 20-59 cm., boru çapı ise 6-7 cm. arasında olabiliyordu. Enstrüman genellikle kızlar tarafından çalınıyordu. Bazı tasvirlerde, hayvan orkestralarında bir çakal tarafından çalındığı görülmektedir. Yine bu döneme ait bir papirüste, çifte obua çalarak sürüsünü güden bir tilki veya çakal resmedilmiştir (Dinçol,2003: 47).

Ney adı verilen müzik enstrümanı da flütlerin arasında yer almaktadır. Ney'in bazı türleri, Mısır'da eski zamanlarda kullanılan uzun flüt ile hemen hemen benzemektedir. Modern Mısırlıların Ney'i, yaygın olarak 'Derviş Flüt'³ olarak bilinmektedir. Ney, yaklaşık 18 inç uzunluğunda bir kamıştan yapılıdır. Yukarı ucu 7-8 inç kalınlığındadır. Sesler çok küçük bir açıklığa üflenerek çıkarılır. Daha fazla ya da daha az kuvvetle üflenerek, sesler daha yüksek ya da düşük bir Oktav'da üretilir (Engel,1864: 215-216).

b. Trompet

Trompetler askeri müzikte, ordu yürüyüşleri ve seferlerde kullanılan, işaret vermeye yarayan, silindirik bir borudan oluşan nefesli bir enstrümandır. Yeni Krallık devrinde ortaya çıkmıştır. 18. Sülale krallarından Tutankamun'un mezarında bunların örnekleri bulunmuştur (Dinçol, 1864: 47). Mısır trompeti, genel-

² Kaynaklarda bu çifte obua'yi, çifte klarnet ya da çifte flüt olarak da görebiliriz.

³ Bazı dini danslara dervişlerde flüt çalarak eşlik ettiği için bu isimle anılmaktadır.

likle pirinçten yapılmakta ve Asurluların trompetlerine biçim ve uzunluk bakımından oldukça benzemektedir. Enstrüman alışılmadık formlarda yapılabilirdi. Ayrıca ahşaptan yapılan trompetler de mevcuttu. Ancak ahşaptan yapılanların, pirinçten yapılanlara göre sesleri daha şiddetli çıkmaktadır (Engel, 1864: 217).

3. Vurmalı Çalgılar

a. Davul

Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak veya değnekle ya da elle çalınan bir çalgı olan davulun, Eski Mısır'da üç farklı türü bulunmaktadır. İlki, günümüzde bazı Asya ülkelerinde halen kullanılan, küçük bir el davulu şeklindedir. 2 ya da 3 ayak uzunluğunda ve üzeri parşömen ile kaplanarak, ipe bağlanmaktadır. Genellikle herhangi bir sopa kullanmadan elle çalınırdı. Tasvirli sanat eserlerinde görülmeyen, ancak 1828 yılında Teb kazılarında bir örneği ele geçen diğer bir davul çeşidi ise 1.5 ayak yüksekliğinde ve 2 ayak genişliğindedir. Davulun her bir ucu bir parça tel ile çevrelenmiştir. Hafif eğri bir şekilde olan davul sopasıyla çalınan bu davulların bazıları Berlin müzesinde bulunmaktadır. Üçüncü davul türü ise modern Mısırlıların 'darabukkeh' adını verdiği müzik aletine çok benzemektedir (Engel, 1864: 219).

t. Tef

Tef, bir kasnağa geçirilmiş deriden oluşan vurmalı bir çalgıdır. Mısır tef'i yaygın olarak günümüzdeki gibi yuvarlak şekilde olmakla birlikte, dikdörtgen şekilleri de bulunmaktadır. Teflerin hem iki tarafı hem de tek tarafı deri ile kaplı olabiliyordu. Çerçveleri genellikle tahtadan yapılmakla birlikte, madeni olanları da vardır. Erkeklerden ziyade genellikle kadınlar tarafından çalınırdı (Dinçol, 2003: 34).

Mısır'da ilk kez 5. Hanedan döneminde kullanılmaya başlanan yuvarlak tefler, hem dini törenlerde hem de günlük yaşamda kullanılmıştır. Kutlamalarda ve törenlerde telli ve üfleli çalgılarla birlikte kullanıldığı resimlerden anlaşılmaktadır.

Ashmolean müzesinde Yeni Krallık dönemine ait iki tef derisi bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 40 cm. boyutunda olan bu tef derilerinin birisinin üzerinde bazı tanrıların ve dansçıların figürleri yer almaktadır. Dikdörtgen şeklindeki tefler ise III. Tutmosis döneminden beri kullanılmaktadır. Bu teflerin orta kısımları içe doğru çekiktir ve dört kenarı hafif eğridir. Bu şekildeki tefler daha çok sokak müziklerinde çalınmaktadır (Dinçol, 2003: 40,41).

4. Kendinden Ses Veren Çalgılar

a. Sistrum

Sistrum Eski Mısır'da önemli müzik aletlerinden biridir. Orta Krallık ve Yeni Krallık dönemine ait örnekleri belgelenmiştir. Geç devirlere kadar kullanılmıştır. Ölü gömme, kötü ruhları kovma gibi bazı ritüellerde kullanılmaktadır (Dinçol, 2003: 51). Sistrum, bronz ya da pirinçten yapılan bir iskelete sahipti. Üzerinde üç ya da dört metal çubuk bulunurdu ve çubuklar sallandıkça hareket ederek ses verirdi. Bu metal çubukları genellikle yılan şeklinde olan sistrum örnekleri, British Museum'da yer almaktadır. İskeletin üst kısmı bazen kedi figürleriyle süslenirdi. En küçük sistrum yaklaşık 9 inç uzunluğunda ve 18 inç genişliğindedir (Engel, 1864: 223).

Sistrum genellikle kadınlar tarafından çalınan bir enstrümandır. Rahibelerin ve saray kadınlarının sistrum çalmakla övündükleri görülmektedir. İki çeşidi bulunmaktadır. Birincisi fayanstan yapılan, üzerinde minyatür bir şapel veya naos bulunan bir sistrumdur. Diğeri ise kemerli sistrumdur. Bu enstrümanın tasvirlerine Yeni Krallık döneminde rastlanmaktadır. Üzeri yuvarlak çemberlidir ve bazılarında Hator'un başı vardır. II. Ramses'in eşi kraliçe Merit-Amun, Hator kültürünün rahibesiydi ve unvanı tanrıça "Mut'un Sistrum Çalgıcısı" ve "Tanrıça Hator'un Menat'ı" idi (Dinçol, 2003: 52).

b. Ziller ve Çanlar

Mısır zili hemen hemen bizim bildiğimiz şekildedir. British

Museum'da bu zillerin iki çifti bulunmaktadır. Müze kataloğuna göre bu ziller yaklaşık olarak 5 inç kalınlığındadır. Bu zillerin çiftlerinden biri, kutsal bir müzisyen olan Ankhape'nin mumyasının konulduğu bir mezarda bulunmuştur. Katalogda ziller bronzdan yapılmış olarak tanımlanır. Ama pirinç ve gümüş karışımından yapıldığı sanılmaktadır (Engel, 1864: 226).

British Museum'da, bronzdan yapılmış dört küçük çan bulunmaktadır. En büyüğü yaklaşık olarak 2 inç yüksekliğinde, en küçüğü ise 1 inçten daha küçüktür. Çanlardan en büyüğünün üzerinde yüzü dışarıya çıkık bir erkek yüzü görülmektedir. Bu erkek yüzü, eski Mısırlıların kötü ruhlarından Typhon'u temsil eder (Engel, 1864: 227). Buradan çanların da dini törenlerde, sistrum ile benzer amaçlar için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Mısır uygarlığında müziğin ne kadar önemli bir yer tutmuş olduğunu gerek yazılı, gerekse arkeolojik kaynaklar göstermektedir. Mısır, kabartma levhalar ve duvar resimleri yönünden oldukça zengindir. Mezar duvarlarındaki kabartmalarda ziyafet sahneleri betimlenmiştir. Bu kabartmalarda çeşitli müzik aletleri çalan gruplar, şarkı söyleyen müzisyenler, dans eden kızlar, onları dinleyen ve elleriyle tempo tutan insanlar yer almaktadır. Resimlerde birçok farklı müzik aletlerine rastlanmaktadır. Eski Krallık döneminde yaygın olarak arp, lir, flüt ve çeşitli el teflerinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak Yeni Krallık döneminde, bu enstrümanların formlarının değiştiği, tel sayılarının ve üfleli çalgılardaki delik sayılarının fazlaştığı bilinmektedir. Buradan Mısır'da müzik zevkinin değiştiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Ayrıca trompet, obua gibi yeni müzik aletleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde resimlerde flüt'ün yer almadığını ve onun yerine obua'nın kullanıldığı görülmektedir. Özellikle arplerde büyük değişiklikler olmuştur. Boyut olarak küçülmüş ve elde taşınabilir bir hale gelmiştir. Bu müzik aletlerinin süslemelerine de büyük önem verilmiş ve önemli görülen bazı hayvan motifleriyle çalgılar süslenmiştir.

Tapınak ve mezar duvarlarındaki, tanrılara kurban sunma törenlerine ve hasat sahnelerine de müzik eşlik etmektedir. Tarlada çalışan işçiler, flüt eşliğinde hep birlikte şarkılar söylemektedirler. Bunlara bakarak müziğin hem dinsel törenlerdeki hem de günlük yaşamdaki yerinin oldukça geniş olduğu söylenebilmektedir. Bu mezardaki tasvirlerin yanlarında müzisyenlerin isimlerinin yazılı olması sebebiyle, müzisyenleri isimleriyle tanıyabilmemiz mümkündür. Müzisyenler, Mısır toplumunda önemli bir yere sahiptirler ve sarayda çeşitli ünvanlarla anılan görevliler arasında yer almaktadırlar. Ayrıca sadece erkekler değil, kadınlar da müzisyen olabilmekte ve resimlerde arp, lir, flüt ve tef çalan kadınlar da tasvir edilmektedir. Bunun dışında görme engeli olan kişilerin arp çaldıkları ve söyledikleri şarkılarının çok tutulduğu da bir gerçektir.

Kaynakça

- Aksut, Sadun. *Tanbur Metodu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1994.
- Alaner, A. Bülent. *Tarihsel Süreçte Müzik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Bayramlı, Evren. *Müziğin Kadim Yolculuğu*. İstanbul: Maya Yayınları, 2004.
- Brewer, Douglas J. ve Teeter Emily. *Mısır ve Mısırlılar*. çev. Nihal Uzan. Ankara: Arkadaş Yayınları, 2011.
- Christensen, Wendy. *Empire Ancient Egypt*. New York: Chelsea House Publishers, 2009.
- Dinçol, Belkıs. *Eski Önyasa ve Mısır'da Müzik*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Yayınları, 2003.
- Engel, Carl. *The Music of the Ancient Nations*. Londra: Boston University, 1864.
- Gosse, A. Bothwell. *The Civilization of the Ancient Egypt*. New York: Frederick A. Stokes Company Publishers, 1916.
- İnan, Afet. *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Say, Ahmet. *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2003.

Tunçer, Berna. *Eskiçağ Kilikia Çalgıları*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2005.

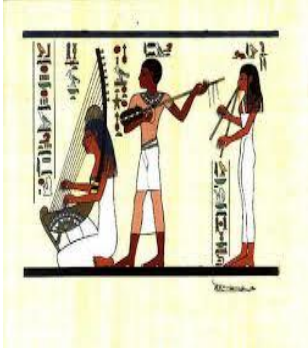
Şekiller

Şekil-1: On bir Telli Arp (tarihpedia.com)

Şekil-2: Yatay Olarak Tutulan Lir (arkeotekno.com)

Şekil-3: Arp, Tanbur ve Flütten Oluşan Bir Orkestra (muzikle yasam.weebly.com)

Şekil-4: Sistrum (en.wikipedia.org/wiki/Sistrum)